

Natuurbeheer en herintroductie

In februari 1996 vond in Lelystad een symposium plaats over herintroductie van dieren. Van dit initiatief van Staatsbosbeheer, de VZZ en de Nederlandse Commissie voor Internationale Natuurbescherming is onlangs een verslag verschenen, een boekje met de tekst van de lezingen.

Achtereenvolgens komen aan de orde een algemeen verhaal over de achtergronden van herintroductie (Hans Sluiter), een verhaal over praktijkervaringen met het uitzetten van vlinders (Jan van der Made), een verhaal over het optimaliseren van herintroducties (Henk Siepel), twee verhalen over de mogelijkheden en de noodzaak om lynxen uit te zetten op de Veluwe (resp. Jaap Mulder en Geert Groot Bruinderink), een verhaal over de noodzaak om elanden uit te zetten (Wouter Helmer) en een toelichting op de bepalingen en de regels van de 'Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES)' (M. Hoogmoed). Het geheel wordt afgesloten door een samenvatting van de dagvoorzitter M. Schouten en een opsomming van de IUCN-richtlijnen voor herintroductie.

De eerste drie verhalen gaan vooral over de effectiviteit van het uitzetten van dieren. Hoewel een aantal herintroducties succesrijk zijn geweest (denk aan de bevers in de Biesbosch) blijkt dit in de meeste gevallen gepaard te zijn gegaan met grote verliezen aan uitgezette dieren. Gemiddeld blijft 10 tot 15% van de uitgezette dieren in leven. De oorzaken worden gezocht in het biotoop (nog niet genoeg hersteld om de soort te herintroduceeren), in de uitgezette dieren zelf (ze waren niet gezond of niet aangepast aan het nieuwe biotoop) of in de uitzettechniek (eerst laten wennen in een ren of niet, wel of niet bijvoeren

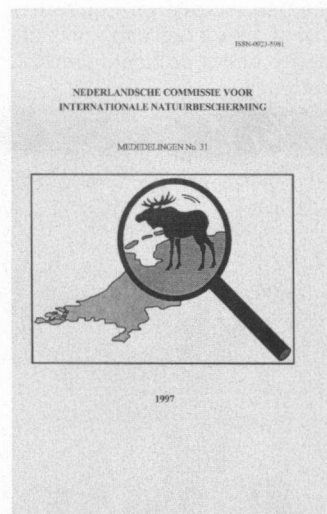
e.d.). Meestal wordt de oorzaak van de sterfte of het geheel falen van de herintroductie niet gevonden.

Om een herintroductie succesvol te laten zijn worden regelmatig dieren bijgezet. Henk Siepel betoogt dat dit niet (altijd) de oplossing is en illustreert dit met het geval van

middel om andere doelen te realiseren. Bijvoorbeeld als hulp bij het beheer (bever en lynx), als publiekstrekker (eland, zeearend) of als argument om natuurgebieden met elkaar te verbinden (lynx). De argumenten zijn dan ook vaak zeer nationaal gericht. Vanuit de soort en op Europees niveau gezien is herintroductie in Nederland vaak niet noodzakelijk. Hoogmoed stelt terecht de vraag of bij herintroducties in Nederland niet eerder sprake is van (dieren)parkbeheer dan van soortenbeheer. Een antwoord op deze vraag wordt niet gegeven. Persoonlijk denk ik dat het antwoord verschilt per soort. Bij grote soorten lijken aibaarheid en hulp bij het (park)beheer de belangrijkste redenen om ze uit te zetten, want in Nederland zijn de natuurgebieden veelal te klein voor levensvatbare populaties. Bij kleine soorten lijkt toch meer vanuit het belang van de soort geredeneerd te worden.

Wie plannen heeft dieren te herintroduceren en zijn eigen mening wil vormen raad ik dit symposiumverslag ten eerste aan.

Dennis Wansink

de pimpernel-blauwtjes. De sterfte onder uitgezette dieren resulteert erin, dat de best aangepaste dieren overblijven; uit die overblijvers kan een nieuwe, goed aan de omstandigheden aangepaste populatie ontstaan. Toevoeging van steeds nieuwe individuen 'verdund' die aanpassing, en kan dus averechts werken.

De andere drie verhalen, over de lynx en de eland, behandelen de argumenten waarom een soort wel of niet geherintroduceerd moet worden. Opvallend is dat het belang voor de instandhouding van de soort in de argumenten geen of nauwelijks een rol speelt. De te herintroduceren soort wordt vooral gebruikt als

H.P. Nooteboom (red.), 1997. Voor en tegen van herintroductie van dieren in Nederland. Teksten van voordrachten gehouden op een symposium dd. 1 februari 1996. Mededeling 31 van de Nederlandse Commissie voor Internationale Natuurbescherming, Amsterdam. 116 pagina's. Het verslag is te verkrijgen door overmaking van f 15,- naar giro 203737 of BF 300 naar rekeningnummer 000-1486269-35 ten name van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming, Emma-laan 41, Utrecht, 030-2544642 (NL).

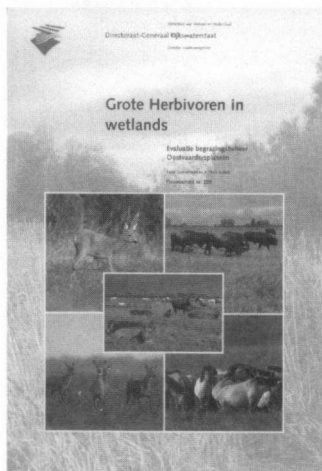
BESPREKING BOEK

Grote herbivoren in wetlands

De Oostvaardersplassen hebben zich de afgelopen 25 jaar ontwikkeld tot een rijk en gevarieerd moeras-systeem. De hoofddoelstelling van het beheer werd in 1987 gedefinieerd als: '...het behoud van de kwaliteiten van het plassen- en moerasgebied en het scheppen van optimale condities voor het ontwikkelen van een zo compleet mogelijk zoetwatermoerasesysteem...'. Jaarrondbegrazing met rund, paard, edelhert en ree en seizoensbegrazing met runderen van mei tot oktober, moeten de noodzakelijke gegevens verschaffen om vragen te beantwoorden als: hoe maak en behoud je door middel van begrazing verschillende landschapstypen, hoe benutten vogels die landschapstypen en hoe staat het met de zelfredzaamheid van de betrokken runderen en paarden? Dit rapport probeert antwoorden te geven op die vragen.

Uit het rapport wordt duidelijk dat begrazingsregime en -vorm, al dan niet in combinatie met waterpeilbeheer, zeer krachtige instrumenten zijn voor het beheer van het Oostvaardersplassengebied. Het blijkt mogelijk om door middel van dit soort 'manipulatieve ecologie' zeer gericht in te spelen op specifieke omgevingsseizoenen van diverse schakels in de voedselketen. Wat blijft is de vraag hoe ver je moet gaan om belangrijk geachte stadia in de successie in weerwil van zichzelf te behouden. Het beheer van het ecotoop droog grasland vergt een afgewogen begrazingsregime: het mag niet verruigen en moet aantrekkelijk blijven voor watervogels, dus kort de winter in. Het openhouden van het ecotoop nat grasland is afhankelijk van onder andere de exploitatie van droog grasland, want het vormt als het ware een tweede keus. Hier doet zich het dilemma voor dat de ecologische draag-

kracht van dit ecotooptype voor grote hoefdieren 's zomers een veelvoud is van 's winters. Grote aantallen hoefdieren 's zomers komt goed uit, want de draagkracht van grasland moet maximaal worden benut. De auteurs sluiten af met een berekening van de benodigde oppervlakte droog grasland die nodig is om ± 300 hectare nat grasland open te houden. Er wordt inmiddels door Staatsbosbeheer, de huidige beheerder, ook gedacht aan schaalvergroting om in de toekomst te voorkomen dat in de nawinter, wanneer een substantieel beroep op hun vetreserves wordt gedaan, massale sterfte onder de hoefdieren zal optreden.

Het rapport valt op door de goede vormgeving en verzorging. Er is niet bezuinigd op (kleuren)foto's. Behalve waar het gaat om terreingebruik, voedselkeus en demografie van edelhert en ree, kent het rapport weinig dubblures met het rapport 'Edelherten en reeën in de Oostvaardersplassen' (zie boekbespreking in Zoogdier 8(1)). Sommige zaken zijn echter niet consistent geformuleerd of blijven onderbelicht, zoals de voedselkeuze van het ree, het terreingebruik in de zomer en het waarom van het terreingebruik en de interacties tussen de hoefdiersoorten. Een berekening van de 'niche-over-

lap' had een hulpmiddel kunnen zijn om de vinger op de zwakke plek te leggen: in welk seizoen is de overlap tussen welke diersoorten het grootst, op welke vegetatietypen c.q. voedselsoorten is dit terug te voeren en wat zouden de gevolgen hiervan kunnen zijn, gelet op het aanbod. Ook wordt weinig of geen aandacht besteed aan het mechanisme van vetopbouw en -afbraak en aan de relatie tussen conditie en dichtheid aan grote hoefdieren.

Af en toe dringt zich de gedachte op dat getracht is een ecosysteem te monitoren in al zijn veelzijdigheid. Ondanks de complexiteit van een groot aantal (deel-)proeven met elk zijn aanleiding, inleiding, methoden en resultaat, blijft het toch een leesbaar rapport, waarop tot in lengte van dagen kan worden teruggevallen. C. en V. schreven een substantiële bijdrage aan het C.V. van de Oostvaardersplassen. Deze Flevoberichten zijn een 'must' voor beheerders van wetlands en hoefdieren en voor ieder ander die geïnteresseerd is in de rol van deze dieren in het ecosysteem.

*Geert W.Th.A. Groot
Bruinderink*

Cornelissen, P. & J.T. Vulink, 1996. Grote herbivoren in wetlands. Evaluatie begrazingsbeheer Oostvaardersplassen. Flevobericht nr. 399. 142 pagina's. ISBN 90-369-1182-6. Verkrijgbaar bij Rijkswaterstaat, dir. IJsselmeergebied, Lelystad, telefoon 0320-297201 (NL). Prijis f. 22,- (BF 440), inclusief verzendkosten.

Muizen in akkerranden

In het kader van het door de provincie Noord-Holland gestarte project 'Akkerrandenbeheer Wieringermeer', dat drie jaar duurt, is in 1996 een onderzoek uitgevoerd naar het voorkomen van kleine zoogdieren in en buiten akkerranden.

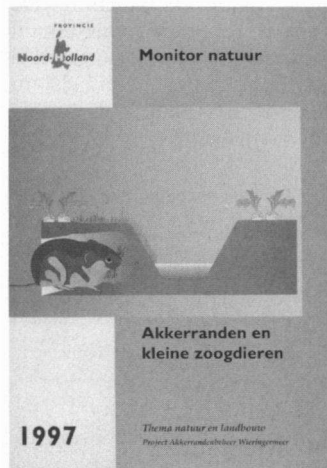
De algemene vraagstelling van het project is hoe het instellen van spuit- en teeltvrije randen langs akkers - in dit geval drie meter breed en ingezaaid met een graszaadmengsel - kan bijdragen aan de beperking van het in de lucht of in de sloot terechtkomen van bestrijdingsmiddelen en meststoffen. Ook komt aan de orde of in dergelijke randen meer planten- en diersoorten voorkomen dan in normale gewasranden, wat het optimale (maai)beheer voor deze grasranden is en wat de boer hiervan voelt in zijn portemonnee.

Het hier besproken tussenrapport (in de afgelopen zomer is het onderzoek voortgezet) over het muizen-onderzoek kent naast de traditionele aanpak ook een meer experimenteel deel, namelijk het gebruik van korte pvc-pijpjes voorzien van tape en aas, zogenaamde haarbuizen. De tape is bedoeld om haren te 'vangen', waarmee de bezoekende zoogdiersoort gedetermineerd kan worden. Dit onderdeel blijft echter wat in de lucht hangen, vooral omdat de pijpjes in de grasranden nogal eens werden losgewroet, waarschijnlijk door bruine ratten.

De grasranden, de drie voornaamste gewassen (aardappels, suikerbieten, tarwe) en de in de Wieringermeer veel voorkomende rietkragen werden geïnventariseerd met inlooppvallen. Ter vergelijking werden ook andere biotopen in de Wieringermeer geïnventariseerd. Dit gebeurde helaas in september, een maand later dan het onderzoek in de akkerlanden, een mijns inziens wat ongelukkige verschuiving in de tijd, omdat de muizendichtheden juist in die tijd exponentieel kunnen toenemen.

Bij de uitwerking van de vangegegevens zijn wel wat kanttekeningen te plaatsen. Zo is de weergave van de haarbuisresultaten in wintertarwe en aardappel onduidelijk. Bij de vergelijking van biotopen, op basis van de absolute aantallen

vangsten, zou verdiscontering van het aantal vanglokaties tot geheel andere waarden leiden. Bovendien zijn bij deze vergelijking de gegevens van sterk uiteenlopende biotopen als oevers, wegbermen, erfbeplantingen en rietvelden bij elkaar gevoegd.

Ondanks deze methodische kanttekeningen komt uit het onderzoek duidelijk naar voren dat grasranden geen significantere meerwaarde hebben voor muizen: de verschillen met de reguliere akkerlanden zijn minimaal. Verder valt op dat de veldmuis in alledrie de gewassen aanwezig is, terwijl de bosmuis een voorkeur lijkt te hebben voor de suikerbiet en de bosspitsmuis voor aardappels. De gevonden positieve invloed van rietkragen op het voorkomen van muizen in akkerlanden kan zelfs nog worden genuanceerd: hoe breder de rietkraag, des te meer muizen komen er voor.

Tenslotte nog een opmerking over het zoogdierkundig onderzoek in de provincie Noord-Holland. Dit is een van de weinige provincies die op flinke schaal, met geld, menskracht en anderszins, het onderzoek aan zoogdieren ondersteunt. Het enthousiasme van Kees Kapteyn en Nico Jonker, beiden werkzaam bij de afdeling Onderzoek, zal daar in niet geringe mate aan bijdra-

gen, samen met de Noordhollandse Zoogdierstudiegroep (NOZOS). Waarom is die werkgroep eigenlijk nog niet aangesloten bij de VZZ?

Kees Canters

Kees Kapteyn & Barbara Bierhuizen, 1997. Akkerranden en kleine zoogdieren. Effecten van grasranden langs akkers op kleine zoogdieren. Provincie Noord-Holland, afdeling Onderzoek en Informatie, Haarlem, 29 p. Telefoon 023-5143154 (NL).

Belgische natuur- beschermings- en dierenwelzijns- wetgeving

Bij de VZZ-winkel is een door Erik Van der Straeten geschreven overzicht van de Belgische wetgeving op het gebied van natuurbescherming en dierenwelzijn verkrijgbaar. Het betreft een overdruk van zijn beknopte bijdrage (19 blz.) aan een congres over humanisme in de samenleving. Van der Straeten beperkt zich tot een deel van de bestaande wetgeving.

De handhaving van de wetgeving voor uitheemse diersoorten in België schiet tekort, omdat onvoldoende personeel beschikbaar is. Het aantal controles blijft onder een bepaald noodzakelijk minimum, de Belgische regering kan geen invoergegevens overleggen en regelgeving met betrekking tot opvang en terugzending van inbeslaggenomen dieren ontbreekt zelfs geheel.

De jachtwetgeving is geregionaliseerd in België. In het Vlaamse Gewest is de jacht de afgelopen jaren verder beperkt. De wettelijke bescherming van een aantal soorten, waarop de jacht blijvend is gesloten (wezel, hermelijn, buning, steen- en boommarter, das, eekhoorn, otter, gewone en grijze zeehond) kan worden verbeterd door overheveling van het Jachtdecreet naar de

Wet ter bescherming van inheemse diersoorten. Helaas blijkt dit in Nederland ook een zaak van lange adem te zijn aangezien de Tweede Kamer en het Ministerie van LNV al vier jaar bezig zijn met de behandeling van het wetsvoorstel Flora- en faunawet, waarin veel van deze nu nog in de Nederlandse Jachtwet vermelde zoogdiersoorten zullen worden beschermd. Ik vroeg mij af of er in België ook initiatieven op dit gebied ondernomen worden. Voor de VZZ en haar Belgische leden lijkt hier een rol te zijn weggelegd.

Bij de Wet op het Dierenwelzijn blijkt een adviesraad, waarin verschillende belangengroepen zitting hebben, de totstandkoming van de uitvoeringsregelingen tegen te houden. Van der Straeten bepleit de instelling van een onafhankelijke wetenschappelijke adviesraad. Verder wordt bij de bespreking van dierenwelzijnsvraagstukken nog kort ingegaan op de bio-industrie, dierproeven, de ambulante handel in dieren en de veelal in particulier eigendom zijnde kleinere dierentuinen.

Van der Straeten concludeert aan het eind van zijn bijdrage dat de coördinatie tussen de verantwoordelijke overheidsorganen en de gebrekkige controles goede uitvoering van de wetgeving belemmeren. Verder is de wetgeving op enkele vlakken nogal versnipperd over veel regelingen en wordt het opstellen van wetgeving steeds meer aan de drie Gewesten overgelaten, waardoor de eenduidige toepassing wordt bemoeilijkt. Van der Straeten geeft bij elk onderdeel suggesties voor verbeteringen.

Ton Goedhart

E. Van der Straeten, Belgische wetgeving in verband met dieren: bescherming en welzijn (1996). Overdruk te verkrijgen door f 7,50 (of BF 150) over te maken op postbank 203737 (of rekening 000-1486269-35) van de VZZ.

Otters in Vlaanderen

De otterplannenverzamelaar van de achterkant van Zoogdier 4(4) kan weer een exemplaar aan zijn verzameling toevoegen. Het betreft deze keer niet een ambtelijk rapport, maar een product van het Dierenpark Planckendaal en het Bureau Econnection. De otter wordt in Vlaanderen op populatieniveau als uitgestorven beschouwd. Net als in Nederland is men zich pas na deze constatering in de biolo-

gisch middel van het aanpassen van de rivier- of beekloop of het type oeverbeheer (baggeren, maaien, branden enz.). De auteurs hebben duidelijk geprobeerd het zoetwaterecosysteem zo volledig mogelijk te beschrijven en de consequenties van het gebruik van dit systeem (afvalwaterlozingen, recreatie, scheepvaart, visserij, inrichting en onderhoud), via de daarin levende organismen, voor otters te bepalen. Het boek doet daarmee recht aan de huidige trend van integraal waterbeheer.

De otter fungeert in dit boek echt als de ambassadeur van het zoetwatermilieu. Niet de otter is het thema van dit boek, maar - zoals de ondertitel al zegt - het ecologisch beheer van waterlopen. Het is de otter die de adviezen geeft aan de waterbeheerders. De auteurs hebben aandachtig geluisterd en het opgeschreven. Nu hopen dat de beheerders en de bestuurders de adviezen omzetten in daden. Aan het eind van het boek worden negen gebieden genoemd waar meteen begonnen kan worden.

Dennis Wansink

gie en de biotoopeisen van de otter gaan verdiepen. Het gevolg is natuurlijk dat de auteurs zich bij hun adviezen vooral op de resultaten van buitenlands onderzoek moesten baseren. De adviezen die direct op de otter betrekking hebben zijn dan ook erg algemeen en niet anders dan in andere otterrapporten.

De meest interessante informatie staat in de hoofdstukken die de verbetering van het otterbiotoop, het zoetwatermilieu, behandelen. In plaats van alleen de vissoorten te noemen die in het otterbiotoop aanwezig moeten zijn, worden de biotoopeisen van deze vissoorten uitgebreid behandeld en hoe die te realiseren zijn door

Criel, D. & K. Struyf (red.), 1996. Een toekomst voor de otter. Adviezen voor het ecologisch beheer van waterlopen. Otter-overleggroep-België, Mechelen. 147 pagina's. Verkrijgbaar bij Dierenpark Planckendaal, Leuvensesteenweg 582, B-2812 Muizen.